

lament viven, ans veen e hoen e palpen e tasten e *ensolmen*, que ls arbres e les erbes, qui res d'açò no fan», ms. 353 de París, i igual en el ms. 205 però aquest amb la forma normal *ensumen*. Una altra variant de gran interès, on aquesta l també apareix, però desplaçada, veiem en un sermó de StVicentF: «Jesú Christ passà per los camins de bona vida e santedat, per què nosaltres lo devem odorar e seguir --- axí com lo ca *alsuman* los camins per on és passat son senyor, e axí nosaltres devem *alsumar* los camins de Jhesu Christ» (volum de sermons que prepara el meu ex-alumne Will. Harrison, f° 55v): això probablement deu sortir d'una forma com la del ms. 353 del *Breviari*, però amb la *-l* traslladada (**essumar* > *alsumar*, ajudant-hi la tendència valenciana a propagar la inicial *al-*: *alvançar*, *alvantatge*, *alvertir*, *almetlla*, *Abolcàsser* > *Albocàsser*).

Modernament trobem aquest mot, i les seves variants, ben conegut en totes les regions de la llengua; només deu mancar en val., on el reemplaça *oldre*, car *ensumar* només arriba fins al Baix Maestrat (Vinaròs, Ga Girona, 281). «Igual que gossos ratoners, furgàvem ça i enllà entre maleses, baixàvem a les timbes, escalàvem els espadats, *ensumàvem* totes les coves conegudes i moltes que en descobrírem de nou, en busca sempre d'un rastre, d'un indici ---», MVayreda (*La Puny*. xv, 4.ª ed., p. 181); «ORIANA. Aquí ha entrat una altra dona: el perfum que hi ha deixat no és el meu — *Tots ensumen Oriana, i per cada costat de la cambra, amb grans aspiracions de nas*», Comromines (*L'Amor Traïdor* iv, p. 82). «De on surt ara, Mossèn Vallhonestà? —li diu una de les vehines— si ja ha vingut lo cotxe dels morts... —Vol dir? —contesta l'anomenat, acabant d'*ensumar* lo rapè que té als dits», EmVilanova (*Del meu tros*, 17); «entrà en la cort de les cabres: totes se arremolinaren vers ella, seguint-la, *ensumant* lo feix d'eura ---», Bosch de la Trinx. (*Lena*, 23); «s'hi feya acompanyar per en Llebretra o no hi pujava, ni tan sols ab lo gos, perquè aquest solia parar-se davant de l'alta porta, *ensumava*, mirava un xic en dins, y emprenia retirada», Noller (*Vilaniu*, 147); «tres o quatre vegades havia *ensumat* son rastre, mes sempre se le li havia fos», «Mossèn Lluç, mig conformat ab la dita, hi *ensumava* ceremoniosament un polvo», Pons i Mass. (*Trascant p. l. S.*, 37, 46).

També en mallorquins: «mai saberem endevinar què era lo que es ca *ensumava*», JoRosselló (*Manyoc*, 54). I rossellonesos: «Dolça perdiu, i tu guatlla daurada: / ara torna la caça dins les valls; / el gos, per aixecar vostra volada, / *ensumarà* tots els amagatalls», JSebPons (*Canta-Perdiu*, 1925, p. 88); «és un alè de fulla en l'alzinar, / és una claror d'aigua dins la còma: / és una hora escollida on n'hom *ensuma* / el blat d'Índia en els camps de Palaldà» (id., p. 136).

Del parlar d'aquest són, però, més característiques les variants següents: «LA MIXETA --- I ja comences a parar l'orella, / a fer de guaita quan grinyola un rat: / ja *ensurmes*, amorosa, la cistella / de la dona que torna del mercat» (id., p. 70); «la mula que hi

puja, en els seus picots, / porta un cargament d'alzina i gínebre / i aixeca en l'aire els morriots, / com per *enxurmar* la gelada flaire / que va rodolant pel cel del matí; / Sant Roc gloriós, te cal beneir / la farigolleta arrapada al caire / ---» (id., *Sant Roc dins l'Aspre*, v. 26, c. 1919). Ara bé aquesta forma amb *-r* és pròpia de tot aquell dialecte en el seu sentit més ample, també Cerdanya *ensurmar* (BDC II, 53).

En català occidental tenim en part la variant bàsica, en part d'altres: tort. *ansumà* (BDC III, 54); *ašomá* (pres. 3 *ašóme*) 'flairar, el gos' a Estaeon de Cardós (1934), *ašolomá* a Esterri d'Aneu i *eššolomá* al Pont de Suert (*AlcM*, s. v. *eix-*), on veiem reaparèixer la *-l* que ens ha interessat en el *Breviari* i en StVicentF.¹

Vaig tractar copiosament de les formes romàniques d'aquest verb en el DCEC, s. v. *husmear*, al qual remeto (II, 983-4 i iv, 1026a) perquè ens podem estalviar de repetir gran part del que hi quedà exposat.

En cast. i port. antics el mot apareix refós en part amb *esmar*, *asmar*, 'pensar, rumiar, calcular, endevinar' (provinent de AD-AESTIMARE), i per això *osmar* hi reuneix sovint les accs. d'aquest amb les d'"ensumar", suma facilitada pel fet que AESTIMARE en el matís d'"endevinar, fer una estimació" és un sentit que s'acosta prou al d'"ensumar" (> 'comprendre intuïtívament'). *Osmar* amb aquestes accs. és freqüent en els poemes gallegoportuguesos dels Ss. XIII-XIV, però també hi tenim de vegades la variant *usmar* i accs. com 'calcular, preveure'; avui, en dialectes del Nord de Port., o *gado usma chuva* 'pressent la pluja', *andar á usma de untos e touciños* 'escorniflant aquestes menes'.

En castellà ja apareix *osmatu* en les glosses de Silo (fi S. x) amb el sentit de «oliscado, contaminado o impurificado por el aliento»; després trobem *osmar* en textos del S. XIII per a 'imaginar' i *husmear* com a forma general des del S. XVII al XVIII. Abans el trobem sovint en textos judaics d'Espanya i França, especialment bíblics (veg. cites en el meu article) i: judeo-català *osmar* en un text de 1366-82, judeo-asturià *osmar*, *buesmo* «odeur», judeo-fr. *omer*, *umer*, amb una variant formativa *enosmer* «donner une odeur à qqn.» en Raši, que potser no manca de relació amb la inicial del nostre *ensumar* i judeo-it. *osemare*; particularment explicable tot això perquè els Setanta traduïren amb el gr. *οσμή* el *reah* «odeur» del text hebreu de la Bíblia (Blondheim, *Rom.* XLIX, 382-3).

Ens interessen especialment les formes basques: biscaí *susma(t)u* «barruntado, sospechado», guip., bisc. *susmo* «rastros», «recelo, sospecha»; d'on, amb reducció del grup, guip. *sumatu*, bisc. *sumau*; però, d'altra banda sul., lab., anav. i Aezkoa *usmatu* «olfateado, barruntado»;² Mitxelena, *FonHiVca.*, p. 292, n. 20, voldria pendre les formes en *s-* com un cas de «reduplicación más o menos expresiva» i no sembla haver reparat en el cat. *ensumar*. Afegim-hi encara *suma* «olfato» en guip. comú i diverses localitats anav. i bisc. (Azkue, § 2) i *sumo* 'husmo, viento', 'instinto' en alguns pobles de la zona intermèdia entre guip. i